

**Bruno Ćurko, Josip Guć**  
***Odgoj za životinje. Razvoj***  
***kritičke misli i bioetičkog***  
***senzibiliteta kod djece***

Zadar: Udruga za poticanje neformalnog obrazovanja, kritičkog mišljenja i filozofije u praksi »Mala filozofija«, 2022.

Knjiga *Odgoj za životinje. Razvoj kritičke misli i bioetičkog senzibiliteta kod djece*, nastala udruženim snagama Bruna Ćurka i Josipa Guća, dvaju profesora filozofije s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, donosi stručnu i jezgrovitu, no zato ništa manje prodornu i originalnu studiju o nekim od gorućih pitanja suvremene pedagogije i bioetike. Kao što se već iz samog naslova knjige može naslutiti, autori tematiziraju mogućnosti i granice jedne nove vrste odgojno-obrazovnog procesa – odgoja za životinje – u kontekstu rasprave o razvoju kritičke misli i bioetičkog senzibiliteta kod djece predškolskog i školskog uzrasta. Pored vrijednih doprinosa navedenoj raspravi, zanimljivost ove knjige ogleda se i u načinu koncipiranja njezinih poglavlja. Naime, inspirirani stihovima pjesme *Put ka sreći* (Goran Bare i Plačenić, 2001.), glavna poglavlja nose naslove: (I) »Gdje je nestao čovjek, gdje se skriva on« (str. 13–36), (II) »Iz vagona godina, na tračnice ispaoo« (str. 37–51), (III) »Gleda gdje su znakovi, kojim putem krenuti« (str. 53–77) i (IV) »Može li tko reći, gdje je put ka sreći« (str. 79–89). Osim nave-

denih poglavlja, sadržaj knjige čine »Uvod« (str. 7–10), »Zahvale« (str. 11), »Umjesto zaključka« (str. 91–92), »Literatura« (str. 93–100) i četrnaest potpoglavlja.

U uvodnome dijelu knjige autori jasno naznačuju što čitatelje očekuje na daljnjim stranicama, pa tako, primjerice, kažu sljedeće:

»Počinjemo od razmatranja o ljudskim i ne-ljudskim životinjama i moralne obvezatnosti prve prema drugoj. Zatim se pitamo o tome što je dijete, tj. treba li biti sagledavano naprosto kao nedovršeni čovjek ili u djetinjstvu treba prepoznati pozitivna svojstva. Osvrćemo se na načine na koje se kod djece zatire bioetički senzibilitet i kakve to posljedice ima po razvoj kritičkog mišljenja (ne samo odgajnika, nego i odgajatelja). Uzimamo i pojam kritičkog mišljenja u razmatranje, sagledavamo njegovu ulogu u kurikulumu i ocrtavamo pojam kreativnog mišljenja. Konačno, pokušavamo cjelokupnu raspravu potkrijepiti detaljima iz vlastitog iskustva.« (str. 10)

Autori to na daljnjim stranicama uistinu i čine, no vjerujemo da će svaki pažljiviji čitatelj uočiti da oni zapravo čine i puno više o toga. Naime, već nakon prvih nekoliko stranica postaje jasno da u ovoj knjizi neće biti riječi o evaluaciji kvalitete nastave u pogledu pogrešnih filozofsko-pedagoško-didaktičkih metoda koje vode neuspjehu prenošenja znanja učenicima, a još manje o potkapacitiranosti potonjih. Dapače, u ovoj je knjizi predstavljeno temeljito (tj. kritičko) propitivanje odgoja s posebnim naglaskom na tzv. »životinjsko pitanje«, u kojemu autori polaze od same naravi kritičkog mišljenja i povezanosti istog s »kreativnim« i »skrbnim

mišljenjem«. U tom smislu, sintagmu ‘odgoj za životinja’ valja najprije shvatiti u značenju:

»... kako se ljudska životinja treba odgajati s obzirom na činjenicu postojanja, života, susreta, radosti i patnje ne-ljudskih životinja.« (str. 20)

U kontekstu životinjskog pitanja, kao konkretnog primjera na kojemu dolazi do izražaja jasna, ali zato ništa manje kompleksna isprepletenost bioetičkog senzibiliteta i kritičkog mišljenja, autori dosljedno i uvjerljivo argumentiraju u smjeru njihove komplementarnosti – jedno ne može bez drugoga. Štoviše, bioetički se senzibilitet i kritičko mišljenje, kada je riječ o životinjskom, ali ne i samo tom pitanju (nego i u slučaju drugih moralno i bioetički relevantnih pitanja), međusobno nadopunjuju i potiču uzajaman razvoj. Autori tako na jednom mjestu ističu:

»Senzibilitet o kojemu ovdje govorimo vezan je uz moralni odnos spram životinja, pa se može nazivati bioetičkim senzibilitetom. Kako se jedan od zametaka kritičke misli kakav u senzibilitetu postoji ne bi zatro, potrebno je upravo ostaviti dijete ‘u vagonu njegovih godina’, tj. ‘ne izbacivati ga na tračnice’ za koje smo uvjereni da osiguravaju dobar i smislen život. Tračnice ne putuju same od sebe – one su svakako ključne kao historijski oslonac, no povijesno se gazi naprijed samo u vlaku, prvo možda u ‘naivnom vagonu’, ali s ciljem da se zasjedne u ‘kritičku lokomotivu’.« (str. 51)

Na tom tragu, autori su se vješto uhvatili u koštac s *marginalizacijom*, *manipulacijom*, *racionalizacijom*, *samorazumljivošću*, *predrasudama*, *pristranostima*, *moralnom*

*zburnjenošću*, *konformizmom* te *moralnim i intelektualnim rasulom* koji su nažalost i više nego prisutni u današnjem društvu kada se govori o odgoju za životinje i kritičkom mišljenju. Kako autori ispravno zapažaju:

»Kritičko mišljenje nešto je što je u zadnjih tridesetak godina nominalno postalo jako popularno i poželjno u gotovo svim odgojno-obrazovnim sferama. Svi se bave kritičkim mišljenjem, a nerijetko se, nažalost, događa da samo spominjanje kritičkog mišljenja postaje argument za sebe.« (str. 54)

Međutim, ovdje je važno istaknuti i to da autorima nije cilj, kako oni na jednom mjestu kažu »ponuditi gotov recept«, kao što im nije niti cilj izložiti »etičku teoriju« koja bi se onda mogla primijeniti i prenijeti učenicima jer bi ih u tom slučaju indoktrinirali, njima na određeni način manipulirali, a ne ih odgajali. Dapače, kako ističu autori:

»Cilj nam je spasiti dijete od ‘provalije nepromišljenog života’ kako bi s boljim utemeljenjem moglo nakon toga promisliti kako treba misliti i djelovati. Mnogi bi se tako složili da se radi o jednoj ‘pozitivnoj manipulaciji’. No pitanje je gdje je njezina granica, tj. kada postaje neprihvatljivi paternalizam.« (str. 59)

Dakle, moglo bi se reći da se autori zalažu za kritički i kreativni pristup čak i u vlastitoj raspravi o kritičkom i kreativnom pristupu životinjskom pitanju. Takav je pristup moguć, ali i nužan jer kritičko mišljenje samo po sebi ne sadržava konkretne vrijednosti ili načela koje bi se poučavanjem kritičkog mišljenja pokušavale nametnuti. Svako drugačije tumačenje, zaključuju autori, negira kritičko mi-

šljenje jer se ono zasniva na filozofskom *organonu*, na temeljnom oruđu mišljenja – formalnoj (i neformalnoj) logici. U tom smislu, radi se o načinu mišljenja koje bi trebalo izbjegavati proizvoljna načela, odnosno o mišljenju koje je nepristrano i vođeno konzistentnom argumentacijom.

Na tragu integrativne bioetike i Viskovićeve kulturne animalistike, autori se također zalažu za pluri-perspektivan pristup životinjskom pitanju, uzimajući u obzir razne religijske, kulturne i umjetničke perspektive, kao i različite studije iz širokog polja znanstvenih istraživanja (npr. filozofije, pedagogije, psihologije, antropologije, sociologije, etnologije, ali i biologije, kemije i geografije). Sve to čine tako da se pozivaju na razne filozofske i pedagoške autorite: od Sokrata i Aristotela, preko Immanuela Kanta i Jeremyja Benthama do Petera Singera i Matthewa Lipmana. No, u knjizi se spominju i neka poznata imena s glazbene scene: Rambo Amadeus, Pink Floyd, Goran Bare i Plaćenici – samo su neka od njih, što ovoj knjizi daje i jednu dodatnu odgojno-obrazovnu notu.

Posebno je zanimljivo da autori u kontekstu životinjskog pitanja pored svih navedenih perspektiva uzimaju još jednu – njima možda čak i najvažniju – onu dječju. Naime, djeca već u vrlo ranoj dobi sama od sebe, rekli bismo »prirodno«, pokazuju zainteresiranost i određenu vrstu senzibiliteta prema životinjama. Potonje svakako ne treba sputavati i gušiti, već poticati i usmjeravati.

Autori tako dovode u vezu filozofiju, kritičko mišljenje i znatiželju te na primjeru filozofije s djecom, odnosno na primjeru dijaloga između djece i odgajatelja, pokazuju kako nisu samo djeca ta koje se odgaja, već da je prije riječ o »uzajamnom odgoju«. Autori s pravom napominju:

»U procesu razvoja kritičkog mišljenja kod djece oživljavaju se i održavaju iste snage kod samog odgajatelja. Štoviše, u suprotnom djelovanju, gušenju kritičkih i kreativnih snaga kod odgajnika, učitelj doživljava istu sudbinu, a u izvjesnom se smislu može reći i da samo pokušava povući svoga pitomca 'sa sobom u pakao' zatupljujućeg opetovanja, najčešće izraženog u nekritičkim racionalizacijama vlastitog ponašanja i načina na koji njegov svijet funkcionira.« (str. 47)

Međutim, pored neupitnih teorijskih doprinosa i kritičkog propitivanja postojećih praksi, autori su u okviru ove knjige također skrenuli pozornost i na pet odgojno-obrazovnih projekata koji su za cilj imali potaknuti kritičko mišljenje i bioetički senzibilitet kod djece. Preciznije rečeno, referirajući se na vlastito iskustvo, autori su predstavili pet radionica pod zanimljivim naslovima: (I) »Ekotopija« (str. 79–80), (II) »Životinje u mojoj okolini« (str. 80–81), (III) »Bube su u glavi« (str. 81–84), (IV) »Stvaranje priče« (str. 84–87) i (V) »Anuška« (str. 88–89).

Zaključno, knjiga *Odgoj za životinje. Razvoj kritičke misli i bioetičkog senzibiliteta kod djece* predstavlja izrazito poticajnu studiju koja na zanimljiv, a nerijetko i maštovit način približava razna pitanja i probleme

odgoja za životinje u kontekstu rasprave o razvoju kritičkog mišljenja i bioetičkog senzibiliteta kod djece. Knjigu svakako toplo preporučujemo svima koji pronalaze interes u filozofiji odgoja i bioetici, ali i onima koji se posebno zanimaju za »životinjsko pitanje« u okviru alternativne, suvremene i kritičke pedagogije.

*Jan Defrančeski*

**Petra Pejić Papak, Darjo Zuljan, Lidija Vujičić (ur.)**

***Poticajno okruženje za učenje i poučavanje: razvoj kompetencija studenata***

Učiteljski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem, Rijeka – Koper, 2021.

Znanstvena monografija *Poticajno okruženje za učenje i poučavanje: razvoj kompetencija studenata*, urednika Petre Pejić Papak, Darja Zuljana i Lidije Vujičić, objavljena je 2021. godine. Suizdavači monografije su Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem iz Kopra. Autori su eminentni autori koji se dugi niz godina bave istraživanjem okruženja za učenje i poučavanje te svoja znanja pre-

taču na buduće učitelje i odgajatelje. Značaj ove knjige je i u tome što ona pokriva jednu temu iz više znanosti, a s ciljem stvaranja poticajnog okruženja za učenje i poučavanje.

Monografija je sadržajno strukturirana kroz pet poglavlja u kojima se prikazuju teorijska polazišta nadopunjena primjerima. Čitatelje se upoznaje sa značajem stvaranja poticajnog okruženja, usmjeravanja procesa poučavanja na pojedince uz poštivanje didaktičkih načela, provođenje projektnih aktivnosti i dokumentiranje procesa.

U prvom poglavlju naslovljenom »Kreiranje poticajnog okruženja za učenje i kompetencije studenata« autorica Petra Pejić Papak ističe kako suvremeni pristup učenju i poučavanju stavljaju naglasak na aktivno učenje, ostvarivanje ishoda učenja te produktivnu primjenu znanja. Okruženje koje potiče učenje mora biti usmjereno na razvoj učenika i prilagođeno svakoj individui. Cilj nastavnoga procesa više nije prenošenje znanja s učitelja na učenika, nego učenikovo stjecanje znanje kroz razne aktivnosti. Autorica ističe kako je zadatak učitelja kreirati poticajno okruženje primjenom različitih metoda i oblika suradničkog rada te poticanje aktivnog učenja kroz istraživačke aktivnosti učenika. Naglasak na poticajnome okruženju za učenje ključan je zbog stvaranja sustava podrške koji se prilagođava potrebama svakog pojedinca te utječe na njegov razvoj. U suvremenoj nastavi od učitelja se očekuje da bude mode-